

Värähtelevä jousi

Jousen puristumista ja venymistä voidaan kuvata varsin yksinkertaisella matemaattisella mallilla. Kun jousi poikkeutetaan tasapainoasemastaan, se pyrkii palautumaan tasapainoasemaan *jousivoiman* vaikutuksesta. Tälle ns. *harmoniselle* voimalle pätee

$$F(x) = -kx,$$

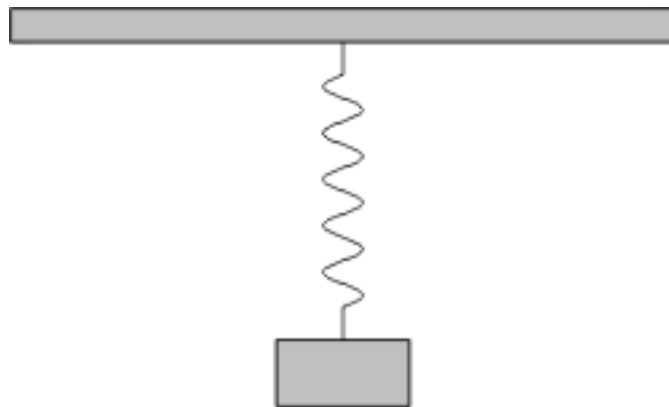
missä x on jousen poikkeama tasapainoasemasta ja k jouselle tyypillinen jousivakio. Jos toisaalta huomioidaan voima jousisysteemiin aiheuttava kiihtyvyys, saadaan Newtonin lain avulla

$$F(x) = m \left(\frac{\partial^2}{\partial t^2} x \right) = -k x,$$

missä m on jouseen kiinnitetty massa. Näin on saatu jousen differentiaaliyhtälö.

Yhtälö pätee myös esimerkiksi katosta jousen varassa ripustetulle kappaleelle. Tulee kuitenkin huomata, että kyseinen malli pätee vain pienille poikkeamille x eikä se lainkaan mallinna poikittaista liikettä tai jousessa syntyvää kiertymää.

Otetaan tarkastelun kohteeksi oheisen kuvion mukainen systeemi, jossa kappale massaltaan m on liitetty kattoon jousella, jonka jousivakio on k . Jousi voi liikkua vain pystysuorassa suunnassa.

Laskujen aluksi on syytä hävittää mahdollisista aiemmista laskuista jääneet muuttujat.

```
[ > restart;
```

```
[ Kappaleen pystysuora paikkakoordinaatti  $x$  ilmoitetaan poikkeamana lepotilasta, ylöspäin positiivisena ja alaspäin negatiivisena. Systeemin liikeyhtälö on Newtonin lain mukainen toisen kertaluvun differentiaaliyhtälö:
```

```
[ > yht := m*diff(x(t), t$2)+k*x(t)=0;
```

$$yht := m \left(\frac{d^2}{dt^2} x(t) \right) + k x(t) = 0$$

Systemiä tarkastellaan siten, että kappale sysätään hetkellä $t = 0$ liikkeelle lepotilasta antamalla sille alkunopeus.

```
> alkuehdot := x(0)=0, D(x)(0)=10;
```

$$\text{alkuehdot} := x(0) = 0, D(x)(0) = 10$$

Saatu differentiaaliyhtälö ratkaistaan *Maplen* `dsolve`-komennolla.

```
> rtk := dsolve({yht, alkuehdot}, x(t));
```

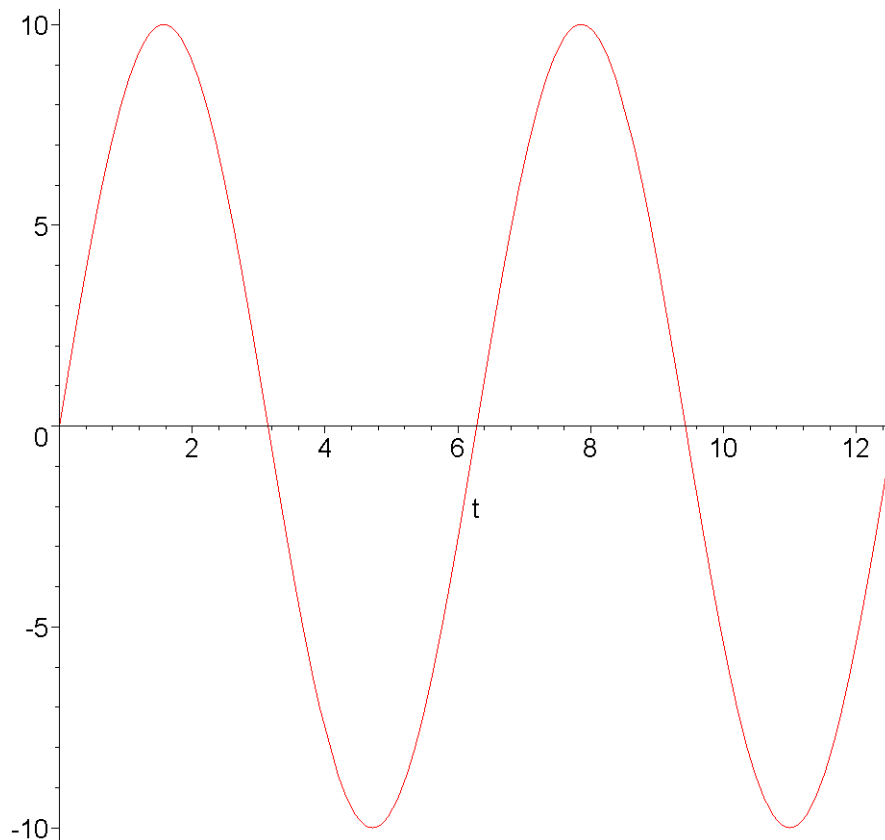
$$\text{rtk} := x(t) = \frac{10 \sqrt{m} \sin\left(\frac{\sqrt{k} t}{\sqrt{m}}\right)}{\sqrt{k}}$$

Massa joutuu sinimuotoiseen värähtelyliikkeeseen. Piirretään kuvaaja sijoittamalla ensin arvot massalle ja jousivakiolle.

```
> rata1 := subs({k=1, m=1}, rtk);
```

$$\text{rata1} := x(t) = 10 \sin(t)$$

```
> plot(rhs(rata1), t=0..4*Pi);
```


Tehdään animaatio värähtelylle. Seuraava koodi määrittelee kappaleen liikkeen animoinnissa tarvittavat työkalut. Kysessä on *Maplella* kirjoitettu ohjelmakoodi.

```
> with(plots): with(plottools):  
Warning, the name changecoords has been redefined  
Warning, the name arrow has been redefined
```

```
> jousi:= proc(ala, yla, paa, jaksot)  
  local ampl, jakso;  
  ampl:= 3;  
  jakso:= (yla-ala-2*paa)/jaksot;  
  plot(  
    [[ampl*sin(2*Pi*r/jakso),  
      r+ala+paa, r=0..jaksot*jakso],  
    [0, ala+r, r=0..paa],  
    [0, yla-r, r=0..paa]], color=black);  
end:  
  
kappale:= proc(hor, lev, kor)  
  rectangle([-0.5*lev, hor+0.5*kor],  
    [0.5*lev, hor-0.5*kor], color=gray)  
end:  
  
varahtelija:= proc(y0, t0)  
  local lev, kor, paa, lepo, y1;  
  lev:= 20; kor:= 10; paa:= 5; lepo:= 50;  
  y1:= -lepo+subs(t=t0/(2*Pi), subs(y0,x(t)));  
  display(  
    rectangle([-50, 0], [50, 5], color=gray),  
    kappale(y1, lev, kor),  
    jousi(y1+kor/2, 0, 5, 5));  
end:
```

Animaatio on lista peräkkäisiä kuvia, jotka on ensin laskettava. Animaatio käynnistyy viemällä hiiren osoitin kuvan päälle ja valitsemalla hiiren oikealla napilla esiin tulevasta valikosta **An**
imation -> **Play**. Animaatiosta saa jatkuvan valitsemalla em. valikosta **An**
imation -> **C**
ontinuous.

```
> display(seq(varahtelija(rata1, u), u=0..39), insequence=true,  
  axes=none, scaling=constrained);
```

[>

[**Tehtävä**

Tarkastele erisuuruisten massojen käyttäytymistä jousen varassa. Millä tavalla massan muuttaminen vaikuttaa syntyvään värähtelyyn? Entä jos muutamme myös alussa annettua nopeutta siten, että värähtelyn energia pysyy vakiona?

[**Linkit**

jousisysteemi (varaht2.mws)
homogeeninen vakiokertoiminen lineaariyhtälö

[JP & SKK & MS 12.07.2001